

## УЛОГА ШКОЛЕ У РАЗВИЈАЊУ МУЛТИКУЛТУРАЛНОГ И ИНТЕРКУЛТУРАЛНОГ ВАСПИТАЊА И ОБРАЗОВАЊА

Весна Минић

Пажња педагошке јавности данас је усресређена на потребу повећања квалитета образовања и његову практичну применљивост. Пораст интересовања за подизање квалитета образовања условљен је чињеницом да је оно пут ка друштвеној мобилности и просперитету друштва. Оно је, дакле услов економског и културног развоја друштва, научно-технолошког прогреса али и индивидуалног развоја. Ако имамо у виду ове чињенице, разумљиви су перманентни захтеви за његовим унапређивањем који долазе из различитих друштвених сектора. У савременом друштву се подразумева да васпитање и образовање нуди широк спектар знања из опште културе, лепог и пожељног понашања које је потребно сваком детету да би се могло уклопити у дату средину у којој живи, и да би могло дати допринос истој, тј. да би било корисно и себи и заједници. У том погледу, подизање квалитета васпитања и образовања има очигледну вредност јер подразумева његову усмереност на појединце који се уче да постану свесни разноликости света који их окружује, људи који живе у њиховој близини, као и уважавању и поштовању разлика. Осим једнакости и слободе, кључни појмови који се додају савременом образовању и васпитању су: мир, солидарност, толеранција, суживот, сарадња и сл. Више не можемо говорити само о васпитању и образовању унутар једне културе, већ о интеркултуралном, тј. ономе које узима у обзир међусобно деловање различитих заједница и култура.

Школа као главни носилац образовања за различитост представља битну одредницу развоја мултикултуралног друштва. Традиционална образовна политика базирана на претпоставци једне националне културе све више бива предмет критика, тежи се савременим трендовима који прокламују културне разноликости, јер је мултикултурална заједница, заправо центар демократске друштвене интеграције. У свету који је, дакле све више мултикултуралан, изазови образовања и школе су све већи и сложенији. Ово образовање и васпитање се не своди само на уважавање и поштовање различитости, већ и на суочавање са разноврсним формама неједнакости и промене које се предузимају. У том циљу, школа и образовање се морају модернизовати, што укључује: курикулум, физичко окружење, односе између ученика, наставника и заједнице, општу климу у њој и др. Образовање и школа у XXI веку морају инсистирати на новим знањима, ставовима и способностима који подразумевају оспособљавање за живот у мултикултуралној заједници, тј. изградњу неопходних вештина за ефикасно функционисање у властитој културној заједници али и ван њених оквира.

Квалитет рада наставника сматра се једним од најзначајнијих фактора који утичу на образовне исходе ученика из различитих популација. У контексту мултикултуралног образовања, постоје различите категорије и области компетенција наставника које указују

на његов успешнији рад. Програми сталног стручног усавршавања помажу наставницима у изградњи вештина и способности неопходних за реализацију образовања за различитост, тј. оспособљавања ученика за мултикултурално и интеркултурално образовање.

### **Мултикултурализам и мултикултурално образовање**

Мултикултурализам као идеал складног живота група које су културно различите настаје седамдесетих година XX века, пре свега утицајем глобализације која је својим тековинама, несумњиво довела до стварања културно разноликог становништва. Поред глобализације, нагли развој комуникационих технологија, интензивне миграције становништва, другачији став и афирмација националних мањина чине да већина друштвених заједница у савременом свету буде мултикултурална. У основи сваког мултикултуралног друштва налазе се специфичности које га одвајају од других и чине препознатљивим уз истовремену присутност универзалности. У таквим друштвима се јавља потреба за поштовањем и уважавањем различитости између равноправних појединаца. Последње деценије XX века показале су да се *најнапреднија постмодерна друштва и свијет у цјелини све више плурализирају у етничко-културном смислу јер је мултикултурализам једно од дјеце кризе модернитета* (Semprini, 1999). Мултикултурализам се не бави само питањима етничке и културне различитости, већ и разликама које се заснивају на полу, физичким карактеристикама (инвалиди, стари људи), верском и политичком уверењу, социјалном положају, полним склоностима и др. Мултикултурализам је принцип који на прво место ставља човека. Он је *могућ и пожељан само онда када је удружен са нашом способношћу да прихватимо друге на исти начин као и сами себе. То су услови у којима мултикултурализам постаје етичка могућност* (Кнежевић-Флорић, 2006). Европски истраживачи и практичари мултикултурализам схватају као *признавање чињенице културнога (етничког) плурализма и права различитих друштвених група на задржавање својих културних специфичности* (Месић, 2006). Овако схваћеном мултикултурализму поставља се концепт интеркултурализма, који тежи отвореним моделима културе, подстицању њихових контаката и прожимању.

Развој мултикултуралности у Србији је прошао неколико фаза. Систем заштите права појединаца националних заједница развијан је још за време Социјалистичке Федеративне Републике Југославије, која је кроз различите механизме обезбеђивала заштиту права својих народности. Устав из 1974. године дефинисао је положај националних мањина и обезбеђивао учешће у политичком животу без обзира на то што је у земљи владао једнопартијски систем. Припадници националности у свим Републикама имали су право оснивања културних удружења и институција културе као и службену употребу матерњег језика. Распадом СФРЈ, у Србији су се појавиле нове националне

заједнице које су у оквиру претходне државе биле конститутивни народи. Општа друштвена криза праћена санкцијама, локалним сукобима и ратовима, бомбардовање земље, политичка подељеност, додатно је погоршала стање по питању обезбеђивања и поштовања права националности. *Етничке нетрпељивости су биле изражене упркос Уставу из 1990. године, који је у принципу гарантовао права националним заједницама која нису била поштована* (Радосављевић, 2013). Деведесетих година XX века затворена су раније постојећа удружења националних мањина, што је стварало све већу дистанцу, реметило односе и доводило до неповерења и сукоба према поменутиим припадницима у земљи. Након 2000. године донети су нови закони који третирају права и заштиту националних мањина који нису наишли на велико одобравање у редовима националних заједница. У тежњи да се придружи Уједињеним Нацијама, Савету Европе и осталим међународним организацијама Србија се, као земља обавезала да развија демократске институције и штити права националних мањина, тј. да спроводи политику мултикултуралности. Инсистирање Србије да се приближи европским институционалним инстанцама условила је *поновно промишљањеоснова политичког управљања међуетничких односа* (Lošonc, 2008). Доношење Закона о заштити права и слобода националних мањина из 2002. године, Закона о службеној употреби језика и писма, Закона о локалној самоуправи, Закона о основама система образовања и васпитања из 2002, 2006 и 2007. године регулисало је положај националних заједница у земљи. Но, без обзира на доношење поменутих закона и уредби Србија је и на очеку новог века оптерећена проблемима националних заједница, то је осетљиво питање и проблем на које још увек нема адекватних решења.

Специфичан пример мултикултурализма у Србији је Војводина. Вишевековни суживот Срба, Мађара, Немаца, Хрвата, Словака, Румуна и др. довео је до тога да је Војводина данас синоним мултикултурализма са постојањем више језика, религија, култура. Илустрације ради, у државним основним школама настава се изводи на 6 језика (српском, румунском, мађарском, словачком, хрватском и русинском), а у средњим школама на 5 језика (без хрватског). Афирмација мултикултурализма и толеранције у Војводини врши се путем одређених пројеката и подпројеката. Неки од њих су: Куп толеранције 2008, Колико се познајемо, И ми знамо, Живети заједно, Повратак добрим пословним обичајима – оживљавање вишејезичности у привредној сфери, Етно дан, Евалуација стања међуетничких односа код младих у Војводини, Интернетно фестивал и др.

Услов мултикултуралности је демократија. Демократија је *облик државе, политички систем у коме влада народ, демос, и то највећим делом сиромашан народ* (Марковић, 2006). Она је заснована на принципу једнаких слобода свих грађана државе. Ако пратимо њен развој кроз историјску смену генерација, видећемо да је у прошлости била присутна у незнатној мери, почев од античких полиса где су право да бирају и буду бирани имали само грађани републике, па све до XX века, где су се права грађанства

постепено ширила и на жене, пунолетне раднике и већи део стално настањених странаца. Данас, демократија има шире значење и у стварности представља идеал коме се тежи, она је средство за остваривање практичних циљева. Подразумева *одређени начин мишљења, посебан језик комуникације, одговарајуће понашање и спремност на рационално решавање разних сукоба у друштву коме су иманентне промене* (Аврамовић, 2000).

У формулисању неопходних стандарда који чине демократију, већина аутора указује да су то: *вишепартијски систем; ширење права гласа; тајност гласања; парламентаризам и одговорност владе пред парламентом; независно судство; одвајање цркве од државе; једнакост грађана пред законом; поштовање слободе изражавања мисли, штампе, збора и удруживања; заштита права мањина; равнотежа између власти и опозиције; подељена, ограничена и компромису склона и смењива власт и сл.* (Базић, 2012). Данас постоји више модела демократије па се у складу са њима дају бројне дефиниције и класификације демократије. Најважније компоненте демократије које је означавају су: толеранција, кооперација и ненасилна комуникација. Ова три појма су све чешће у употреби, нарочито последњих година када се наша земља налази у процесу транзиције и кандидовања за улазак у ЕУ. Земље ЕУ инсистирају на афирмацији демократије на свим нивоима и у њима су присутни бројни програми, радионице (асертивности и асертивне комуникације) и курсеви (неуролингвистичко програмирање) који делују у том смеру. Примери слободних и демократских школа у овим земљама су: Слободна школа у Бахуму, Валдорфска школа, Јена-план у школама Европе, Слободна школа Самерхила и др. Чињеница је да *нема демократизације друштва и државе као система, без образовања за демократију у недемократском друштву, поготово у недемократској школи* (Младеновић, 2006).

Када говоримо о васпитању за демократију имамо у виду: *поштовање свачијих слобода изражавања, толерантност према другом мишљењу, борбу за слободу избора сваког грађанина, чак и када се не слажемо са карактером тих избора; борбу против сваке дискриминације појединца на основу националне, класне, верске, расне, професионалне, полне или генерацијске припадности...* (Марковић, 2006). Након усвајања документа Европска димензија образовања: образовна пракса и садржај програма 1991. године, циљеви образовања проширени су увођењем европске димензије у образовање. У документу се истиче да је циљ образовања, заједнички за све у Европи и да, између осталог треба да се односи на развијање потребе међусобног зближавања европских народа и држава, као и њихово повезивање на новим основама. Препоруке дате у документу подразумевају: *образовање за живот, за учешће у демократском друштву, за сарадњу у Европи, промоцију свих талената, креативности, лични развој, критичко мишљење, самостални рад, поштовање вредности као што судемократија и људска права, хришћанске и хуманистичке вредности, широко опште образовање, поштовање европског заједничког културног наслеђа и историје* (Европска димензија у образовању, 1997). Овај документ је у великој мери допринео развоју васпитања и образовања за

демократију. Суштина демократског образовања није неговање нетолерантности, мржње и неприхватање друге (различите групе), већ оспособљавање младих за живот у плуралистичкој заједници.

Мултикултурално образовање је, заправо скуп стратегија које су развијене како би помогле актерима васпитно-образовног рада да промовишу демократију. Оно се заснива на уверењу о пасивној коегзистенцији различитих култура на једном простору и кроз учење о њима има за циљ само прихватање или бар толеранцију истих. Један од његових најзначајнијих принципа представља обезбеђивање квалитетног образовања за све ученике, без обзира на разлике у погледу њихове културне, религијске и етничке припадности. Овај принцип је уведен у Србији Законом о основама система образовања и васпитања 2009. године и то кроз идеју о праву на образовање, једнакост и доступност, квалитетно образовање за све ученике и др. Мултикултурално образовање треба да обезбеди највиши ниво достигнућа за све ученике и да им помогне да развију позитивно мишљење о другим културама, њиховој традицији и обичајима, достигнућима и сл. Као такво, треба да се заснива на принципима социјалне правде, једнакости образовања, критичкој педагогији која омогућава да ученици испоље себе као друштвено свесна и активна бића локално, национално и глобално.

У погледу мултикултуралног образовања ученицима би требало омогућити следеће: да сваки ученик има једнаке шансе за постизање својих циљева; нормално функционисање у мултикултуралном друштву; наставници треба да буду припремљени да своју пажњу посвете свим ученицима без обзира на културне сличности и разлике које међусобно имају; школе морају бити активни учесници у сузбијању свих врста дискриминација на културној основи; само школовање мора бити у потпуности посвећено ученику; васпитачи, активисти и други морају преузети активнију улогу у преиспитивању свих аспеката образовања. Мултикултуралне вредности се стичу упознавањем и усвајањем туђих ставова, развојем способности које помажу да се оствари бољи и квалитетнији однос са другим људима. Да би мултикултурално образовање имало смисла потребно је у васпитно-образовном процесу посветити посебну пажњу развоју поштовања и људских права, толеранције, изградњи система вредности и др. Корени ових вредности налазе се у породичном окружењу у коме родитељи васпитавају децу примером, а школа је место у коме се дете непосредно сусреће са разноликостима у односу на друге људе. Грађанско васпитање као предмет у школама у великој мери доприноси развоју мултикултурализма и има за циљ помагање ученицима у формирању четири главне компоненте васпитања: политичке и законске, друштвене, економске и културолошке димензије. Развијање свести о потреби живота у плуралистичком друштву је важна претпоставка истинског остваривања права сваког човека без обзира на разлике. Школе су, дакле од суштинског значаја за полагање темеља за преображај појединца и друштва и отклањање неправде настале разликама у култури.

Мултикултурално образовање треба да допринесе не само разумевању и прихватању међу културама, већ и једнаке образовне могућности и образовна постигнућа свих ученика. У томе одлучујућу улогу има школа и наставни кадар који ради у њој. Улога наставника је кључна и од њега, у великој мери, зависе исходи образовања и васпитања ученика из различитих популација. У погледу спровођења мултикултуралног васпитања и образовања поједини амерички аутори наводе четири групе компетенција наставника: *познавање карактеристика ученика и прилагођавање стилова учења ученика; познавање садржаја који предаје, што подразумева детаљност и флексибилност; вештине управљања одељењем кроз подстицање сарадње, одговорног понашања, као и управљање културним обрасцима понашања у групи ученика, и свест о етичким питањима везаним за професију која укључује преиспитивање постојеће праксе и увођење новина у настави и организацији рада школе* (Banks, 2006). У суштини, улога школе састоји се у развијању позитивног става ученика према другим културама, њихово поштовање и разумевање, толерантност и суживот са другим људима. Међутим, млади су у центру мултикултуралног образовања и васпитања које није везано само за школу па се зато све више говори о развијању односа и на другим подручјима образовања које ће, заједно са школским осигурати довољно знања, вештина и искуства приликом ступања у односе са бројним културним различитостима.

### **Интеркултурализам и интеркултурално образовање**

Док мултикултурализам означава постојање више култура на једном простору, интеркултурализам наглашава однос међу културама и неопходност међусобне интеракције, *размену, скуп динамичних токова који обележавају сусрете појединца различитог културног идентитета* (Camilleri, 1992). Оба термина означавају да у једној земљи или заједници има више култура. Интеркултурализам, дакле означава да различите културе живе у интеракцији. Та интеракција подразумева присуство узајамне заинтересованости, прихватања и поштовања. Интеркултурализам не подразумева само присуство, заједнички живот, мешање различитих културних образаца, већ и могућност упоређивања мишљења, ставова, идеја, подстицање на размишљање о разликама етничке, религиозне, политичке, сексуалне и друге природе. Он изражава веровање да сваки човек постаје богатији кроз контакте и искуство са другим људима и културама. Интеркултурализам *претпоставља мултикултурализам и указује на размену међу културама и дијалог на различитим нивоима: локалном, регионалном, националном и међународном* (Група Мост, 2007). Идеја интеркултурализма настала је као последица демографског раста страних заједница у Европи и данас је водећи принцип у образовању. Кључни појмови који се односе на проучавани проблем захтевају детаљније појашњавање. *Интеркултурална комуникација* се односи на успостављање интеракције и комуникације са особама из других култура. Особе из различитих култура морају се споразумети без обзира на чињеницу да не деле иста културна искуства. Она је данас јако битна с обзиром

да живимо у мултикултуралном друштву. Она може бити вербална и невербална. У данашње време постоји велика потреба за интеркултуралним комуникацијским вештинама које се делом стичу у школи, делом у свакодневном животу. *Интеркултурална осетљивост* подразумева *способност уочавања и препознавања постојања различитих погледа на свет који омогућавају прихватање и признавање властитог идентитета и властитих културних вредности, као и културних вредности и идентитета припадника других култура* (Pirlš, 2007). Развијање интеркултуралне осетљивости заправо значи изградњу интеркултуралне свести, без предрасуда, са отвореношћу и емпатијом према другим културама. *Интеркултурална компетентност* је способност да се препознају и користе културне разлике као један од ресурса за учење. Претпоставка је да људи могу више да науче једни од других кад се међусобно доста разликују. *Интеркултурални идентитет* означава начин како се појединци и групе доживљавају и одређују према сличностима и разликама са другим групама и појединцима. Свест о властитом културном идентитету јача способност опажања стварности, прихватање себе самих али и других.

У одређивању појма *интеркултурално образовање* постоје два аспекта: интеркултуралним образовањем се сматра оно образовање које уважава и подржава различитост у свим областима људског живота. Са друге стране, то је образовање које промовише равноправност и људска права, супроставља се дискриминацији и промовише вредности на којима се изграђује равноправност. Интеркултурално образовање је процес који од сваког од нас захтева да познајемо себе и сопствену културу да бисмо били способни да разумемо културе других. Оно тежи да превазиђе *пасивну коегзистенцију и оствари развијен и одржив начин заједничког живота у мултикултуралном друштву. То се чини кроз: изградњу разумевања, узајамног поштовања и дијалога међу групама различитих култура, обезбеђивање једнаких могућности и борбу против дискриминације* (Група Мост, 2007). Интеркултурално учење је изазов како за лични тако и групни идентитет, али може да постане и начин на који обogaћујемо идентитет.

У Европи постоје два вида интеркултуралног образовања и васпитања – формални и неформални. Код формалног интеркултуралног образовања истиче се неопходност структуралних промена унутар школе, јер оне на најбољи начин одражавају присуство или одсуство дискриминације у друштву. Интеркултурално образовање у Србији последњих година завређује посебну пажњу али још није постало интегрални део општег школског програма, већ су поједини садржаји додати курикулуму тако да се не мења његова постојећа структура. Концепција интеркултуралног васпитања и образовања формира се у складу са захтевима: *образовање у функцији откривања и подстицања развоја појединца према универзалним обележјима и преферирање супротног процеса – васпитања и образовања у смеру укључивања одређене заједнице са посебном културом* (Хрватић, 2007). Дакле, ово васпитање и образовање обogaћује културу. Циљ интеркултуралног образовања према Групи Мост (2007) је: *да промовише услове који воде плурализму у друштву кроз повећање осетљивости за сопствену културу и подсећа децу на чињеницу*

да постоје други начини поступања и други вредносни системи; код деце развија поштовање за животне стилове који се разликују од њиховог да би могли да разумеју и цене једни друге; култивише посвећеност равноправности оспособљавајући децу да одговорно (на основу препознавања чињеница) праве изборе и предузимају акције усмерене против дискриминације и предрасуда; уважава сличности и различитости у погледу вредности и оспособљава сву децу да говоре у своје име и да артикулишу своју културу и историју. Задаци интеркултуралног образовања, сходно циљу, подразумевају: усвајање темељних знања, развој способности, вештина и ставова у подручју интеркултурализма које ће допринети прихватању различитости, без обзира на њихово порекло и природу, као и промоцију демократских вредности и људских права.

Неки од принципа образовања за интеркултурализам према Ивановићу (2010) подразумевају: *принцип опће друштвене прихваћености, принцип усклађености с нормативним рјешењима у земљи, принцип усклађености са суставом школства у земљи, принцип драговољности, принцип цјеловите и праводобне информисаности, принцип наставе на матерњем језику, принцип упознавања, уважавања и поштовања припадника других народа и националних мањина, принцип разноврсности модела образовања за интеркултурализам, принцип сувремености и учинковитости и др.* Исходи интеркултуралног образовања требало би да буду интеркултуралне компетенције сваког појединца у мултикултуралном друштву. Могући исходи интеркултуралног васпитања и образовања према Danielsu (1999) су: *припремање ученика за сусрет са различитостима; припремање ученика за позитивно реаговање и схватање различитости као могућности стицања нових искустава; промишљање социјалних и образовних проблема везаних за културне различитости; стицање знања и развијање способности коришћења знања о другачијима; развијање способности критичког мишљења као и признавање права другима на поседовање културног идентитета; развијање комуникацијских вештина; развијање социјалне осетљивости и осећаја за решавање социјалних проблема; развијање способности сарадње у мултикултуралном окружењу.*

УНЕСКО је 2006. године у Паризу дао смернице за интеркултурално образовање које се базирају на три принципа: интеркултурално образовање поштује културни идентитет ученика кроз пружање културално одговарајућег и респонзивног квалитетног образовања за све; интеркултурално образовање пружа свим ученицима културална знања, вештине и ставове који су им неопходни да буду активни и одговорни грађани друштва; интеркултурално образовање пружа свим ученицима културална знања, вештине и ставове који их оспособљавају да доприносе поштовању, разумевању и солидарности међу појединцима, етничким, социјалним и културним групама и нацијама. Мултидимензиони карактер интеркултуралног образовања истакнут је у специфичним циљевима у *четири стуба образовања* које је поставила Међународна комисија за образовање за XXI век. Према њој, образовање треба да буде темељно и широко, да се ослања на следеће циљеве:



учити да знам; учити да урадим; учити да живим заједно са другима и учити да будем развијенија личност.

### **Школа као место остваривања мултикултуралног и интеркултуралног васпитања и образовања**

Живот и рад у савременом друштву кога одликују брзе промене, захтева нови тип знања, вредности и ставова, вештина, односно нове компетенције појединца које ствљају акценат на развоју информатичких, социјалних, креативних и других компетенција. Поред наведених, велики значај се придаје и онима које се везују за мултикултурално и интеркултурално васпитање и образовање, који настају као потреба и неопходност савременог света. Као главни носилац образовања за различитост, школа представља стратешку одредницу развоја мултикултуралног друштва. У складу са наведеним карактеристикама мултикултуралног и интеркултуралног васпитања и образовања, она добија нове улоге, задатке и изазове. То подразумева њено мењање, редефинисање и усклађивање са променама и потребама друштва и појединаца који живе у њему. Демократске вредности требају да буду део школског програма али морају и да постану саставни део живота школе. Знања потребна за живот у демократском мултикултуралном друштву постају све комплекснија па се стилови учења у традиционалној школи морају заменити новим облицима (индивидуализовано, кооперативно, контекстуално). Школа није само место учења, она мора бити место комуникације међу младима, место остваривања разноврсних контаката и разговора. У њој се морају спроводити различити стилови учења и ученици поучавати како да негују властита и друга културна обележја па се с тога мултикултуралне информације, садржаји и материјали морају укључивати у све предмете који се проучавају у школи. Важан предуслов за то јесте стварање погодног окружења, амбијента који је пријатан за све учеснике, у коме владају односи поштовања, слободе, толерантности, једнакости и заједничког извођења активности.

Иако се квалитет образовања одређује као мотивациони фактор приликом планирања и извођења образовних реформи, он заправо представља динамичан концепт који се мења у складу са променама у социјалној и радној средини. Као такав, има мултидимензионални карактер и укључује промене које се везују за остваривање мултикултуралног и интеркултуралног васпитања и образовања. Основни критеријуми остваривање овог васпитања и образовања у школи односе се на то да интеркултуралне вредности и принципи буду заступљени у свим релевантним сегментима политике школе; да је образовање једнако и доступно за све етничке заједнице; да школа стално унапређује своју политику интеркултуралности и доступности квалитетног образовања свим етничким заједницама. У погледу наставе, у свим наставним и ваннаставним

активностима требају да буду заступљени садржаји релевантни за интеркултуралност; да начини на које се обрађују интеркултурални садржаји у школи развијају мултиперспективно мишљење и разумевање код ученика. Везано за климу у школи потребно је да укупна атмосфера и међуљудски односи у школи уважавају мултиетнички карактер локалне заједнице и принципе интеркултуралности; да се у свим аспектима живота и рада школе поштује равноправност припадника различитих културних група; да се у свим аспектима живота и рада школе обезбеђује праведан третман припадника различитих културних група. Стручно усавршавање наставника је од кључног значаја и свака школа треба да подстиче наставнике да стичу нова знања и вештине из области интеркултуралности и да их примењују у пракси, као и да развија различите облике хоризонталног учења и размену искустава наставника из области интеркултуралности. Поред наведених критеријума, сарадња са локалном заједницом представља неизоставни елемент у остваривању интеркултуралности па тако школа треба да реализује своју политику и програме интеркултуралности у сарадњи са локалном заједницом и да буде отворена за програме локалне заједнице које се баве унапређивањем интеркултуралног разумевања и сарадње.

Образовање наставника видимо као средство за осигурање квалитетних знања и умења, тј. постигнућа код ученика. Када говоримо о значају и улогама савременог наставника, свакако имамо у виду његово образовање и стручно усавршавање у погледу разумевања, прихватања и афирмисања различитости. За стварање здраве интеркултуралне заједнице важно је омогућити образовање наставника које има одговарајућу методiku и структуру. Интеркултурални приступ подразумева пре свега, емпатију и знања о различитостима. Међутим, то није довољно, јер мултикултурализам и интеркултурализам имају шире значење, улоге и задатке. Тиме се положај, задаци и улоге наставника мењају, проширују и усложњавају. У погледу постизања циља интеркултуралног образовања наставници имају следеће задатке: *организовати сарадничко учење у разреду током којег сви ученици учествују и могу се сматрати одговорним за своје доприносе; идентификовати и потврдити различите компетенције које ученици доносе у разред; подстицати ученике и расправљати о питањима положаја у разреду; решавати спорна питања утемељена на поштовању различитости унутар начела поштовања људских права (Batelaan, 1999).* За остваривање наведених задатака потребна су нова знања, отвореност, нови облици и методе рада, позитиван став према туђим културама и др. Без обзира на различите поделе најважније је да наставници буду свесни да ће учити ученике различитог културног порекла. Та свест треба да се развија путем бројних програма на учитељским и наставничким факултетима и програмима стручног усавршавања са акцентом на развој интеркултуралне компетенције. Наставници могу побољшати своја знања и ставове о припадницима других култура и етничких заједница које живе у окружењу и програмима доживотног образовања и усавршавања, који представљају императив савременог друштва. Због сложених изазова који стоје пред човечанством, образовањем и школским системом, у Европи и код нас се све више

прихвата став према којем образовање наставника треба да буде доживотни процес који се не завршава стицањем дипломе, већ обухвата доживотни стручни, професионални и лични развој. Стручно усавршавање наставника у нашој земљи регулисано је Правилником о сталном стручном усавршавању и стицању звања наставника, васпитача и стручних сарадника (Службени гласник Републике Србије, бр.14/2004 и 56/2005) у коме је прописано стално стручно усавршавање које се остварује по посебним програмима, који могу бити обавезни и изборни.

Битне особине интеркултурално компетентног наставника приказују се у међусобном односу између мултикултуралног окружења и школе отворене према различитости. Ту се, пре свега, мисли на успешну вербалну и невербалну комуникацију, добро познавање своје и туђих култура, поштовање, толеранцију, разумевање и прихватање ученика који припадају другим културама и сл. Наставник који има изражене интеркултуралне ставове би требао бити отворен, радознао и без предрасуда према другима. Наставници, као и родитељи, педагози и остали актери васпитно-образовног рада такође, морају подстицати ненасилну комуникацију и решавање конфликта, као и пружати помоћ осетљивим појединцима. Потребно је обликовати заједницу у којој се уважавају вредности и интереси ученика између којих се стварају чвршће везе и односи. Културни плурализам, поред школе, се остварује и кроз ваннаставне активности, у којима наставник има кључну улогу, јер утиче на развијање сарадње међу ученицима.

### **Закључак**

Последњих година, у нашој земљи питање квалитета васпитања и образовања постаје веома актуелно. Имајући у виду промене друштвеног, политичког, економског, научног и културног карактера, ваља нагласити потребу и неопходност стицања нових и другачијих знања, вештина и способности. Улога и моћ образовања у свету расту јер оно представља водећу снагу друштвеног напретка и опште добро. Говорећи о новим знањима и вештинама, потребне су оне које доприносе успешном и квалитетном животу у мултикултуралном друштву, које представља нашу стварност. образовање за различитост постаје тема којом се бави све већи број стручњака у свету. У томе није изузетак ни наша земља, која тежи да обезбеди остваривање права националним мањинама, ствара атмосферу поштовања, толеранције, дијалога и уважавања разлика, обезбеђује суживот људи различитих култура. За стварање школе у којој се развијају нове вредности и ставови потребно је правилно схватање демократије и њена примена. Идеал демократије исказује се путем толеранције и ненасиља. Усвајањем потребних знања и демократских вредности ученик се оспособљава да живи у друштвеним, политичким и културним

разликама, а школа омогућава стицање знања о демократији, ствара слику о друштву и човеку.

Живот у глобално повезаном друштву карактерише постојање мултикултуралних заједница. Данас разлике међу културама нису засноване искључиво на језику, историји, религији и др., већ и на плурализму вредности. Културна разноликост захтева успешно спровођење интеркултуралног образовања и васпитања. Оно је много више од једноставног постојања свести о различитостима. Учење за живот у заједници јесте учење за живот са другима. Зато је важно на који начин се интеркултурални садржаји у школи интерпретирају и јесу ли усклађени са начелима људских права, мира и демократије. Школа тако добија нову улогу у којој се све више говори о васпитању појединца за партнерство, социјалне вештине и способност за комуникацију са околином, што су основни елементи интеркултурализма. Школа је место у којем ученици остварују контакте, комуницирају са вршњацима, доживљавају различите врсте односа и вредности, што је чини местом заједничког живљења.

Наставници као носиоци образовања за различитост би се требали темељно припремати путем примарног учитељског образовања и разноврсних програма стручног усавршавања. Знања која стичу се морају односити на познавање језика, обичаја, традиције властитих и туђих култура како би исте био у стању да пренесе на ученике. Њихова нова улога јесте оспособити ученике за комуникацију и прихватање људи који су различити од њега. То ће бити могуће једино у школи која је конципирана тако да поштује и негује интеркултуралне вредности.